

مدل پذیرش فناوری با تاکید بر شرایط (فرهنگی) ایران

■ احمد محمدی*

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مهندسی
صنایع، دانشگاه علم و صنعت ایران
تهران، میدان رسالت، خیابان هنگام، خیابان دانشگاه،
دانشگاه علم و صنعت ایران
کدپستی: ۱۳۱۱۴-۱۶۸۴۶

■ سعید یعقوبی^۱

استادیار دانشگاه علم و صنعت
تهران، میدان رسالت، خیابان هنگام، خیابان دانشگاه،
دانشگاه علم و صنعت ایران
کدپستی: ۱۳۱۱۴-۱۶۸۴۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۹ و تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۵/۷

چکیده

زمانی که سخن از ورود فناوری به جریان زندگی روزمره در کشور یا جامعه خاصی به میان می‌آید، مفهوم انتقال فناوری و متعاقباً اثرات آن بر زندگی و اخلاق افراد جامعه اغلب مورد توجه قرار می‌گیرد. فناوری از این جهت که باعث افزایش سطح رفاه، بالا رفتن میزان سرعت در کارها، افزایش سلامت و امید به زندگی می‌شود، همواره مطلوب بوده و از سوی دیگر، به دلیل برخی اثرات ناخواسته و غیر قابل کنترل آن، ممکن است برای جامعه و خانواده‌ها نامطلوب باشد. بنابراین، اگر فناوری بدون فرهنگ‌سازی و آموزش صحیح بهره‌برداری آن، وارد جامعه‌ای گردد، ممکن است مورد سوءاستفاده و بهره‌برداری‌های نادرست قرار گیرد. در این مقاله با توجه به پیشرفت سریع فناوری، نیاز روزافزون به تبادل اطلاعات با دیگر جوامع بشری و نیز تفاوت فرهنگی، رویکردی جهت به حداقل رساندن اثرات منفی بهره‌برداری فناوری‌های نوین و حفظ و تقویت اثرات مثبت آن ارائه شده است. در این رویکرد، یک سازمان مدیریت فناوری مبتنی بر مدل اصلاح شده پذیرش فناوری پیشنهاد شده است، به نحوی که اثرات منفی فرهنگی را به جنبه‌های مثبت تبدیل نماید.

واژگان کلیدی: فناوری، فرهنگ، مدل پذیرش فناوری.

* عهده دار مکاتبات

+ شماره نمابر: ۰۲۱-۷۳۲۲۵۰۹۸ و آدرس پست الکترونیکی: mohamadi_a@ind.iust.ac.ir

۱ شماره نمابر: ۰۲۱-۷۳۲۲۵۰۹۸ و آدرس پست الکترونیکی: yaghoubi@iust.ac.ir

۱- مقدمه

در قرن بیست و یکم با روند رو به رشد فناوری اطلاعات و تجارت الکترونیکی در سطح بین المللی مواجه هستیم. با توجه به وجود بازار رقابتی شدید و لزوم رقابت با کشورهای توسعه یافته، نیاز به پذیرش و استفاده از فناوری‌های جدید به شدت احساس می‌شود. زمانی که سخن از ورود فناوری به جریان زندگی در کشور یا جامعه خاصی به میان می‌آید، مفهوم انتقال فناوری و اثرات آن بر زندگی و اخلاق نیز مورد توجه قرار می‌گیرد [۱].

فناوری به عنوان دستاوردی بشری و پدیده‌ای انسانی همانند سایر پدیده‌های انسانی، سبک زندگی انسان را دستخوش تغییر نموده، تا آنجا که می‌توان اساساً بسیاری از تغییرات و تحولات انسانی در عصر کنونی را معلول فناوری دانست. همزمان با سیر شتاب‌گونه توسعه و به فراخور پیچیدگی‌هایی که لازمه ماهیت فناوری است، انسان، فرهنگ انسانی و سبک زندگی انسانی نیز به نوعی متأثر از این تحولات گشته است [۲]. شاید بتوان مهم‌ترین جهت این اثرپذیری را تغییر در رفتارها، هنجارها و اخلاقیات دانست، که متأسفانه در موارد قابل توجهی نیز هنجارها، ارزش‌ها و اخلاق را تبدیل به ناهنجاری، ضداخلاق و ضد اخلاق نموده است.

در یک تحلیل همه جانبه و با در نظر گرفتن عوامل گوناگون اثرگذار می‌توان گفت که ذات فناوری، اقتضای چنین پیامدهای مخربی را نداشته و ندارد؛ بلکه چگونگی استفاده و به تعبیری سوءاستفاده از فناوری است که می‌تواند چنین آثاری را به همراه داشته باشد.

فرهنگ اسلامی ایده‌آل در جامعه اسلامی ایران چنین تعریف می‌شود که در آن شخص مسلمان علی‌رغم حضور در متن جامعه و استفاده از فناوری‌های مدرن و دستاوردهای فناورانه، از هویت اسلامی و ایمانی خویش نیز فارغ و تهی نمی‌گردد؛ از طرفی، توجه به این رویه مستلزم نوع نگاه شخص به فناوری است، نگاهی که طبق آن فرد مسلمان جنبه ابزاری فناوری را از ابعاد ضدازرشی آن تفکیک نموده و علی‌رغم استفاده صحیح از فناوری، مقهور نظام ضدازرشی حاکم بر آن فناوری نخواهد شد و همچنان بر الگوی نظام ارزشی خویش در تمام ساحت‌های فردی و اجتماعی زندگی پایبند خواهد بود [۳].

با مطالعه کشورهای در حال توسعه، مخصوصاً کشورهای شرق آسیا، ملاحظه می‌شود که بنیان فناوری کشور خود را از طریق انتقال آن از سایر کشورهای توسعه یافته، تقویت کرده و سپس با ایجاد زیربنای اقتصادی مناسب، درصد تقویت مراکز

دانشگاهی و پژوهشی خود برآمده‌اند. اگر کشورهای در حال توسعه قصد دارند که بدون بهره‌گیری از دانش‌های موجود که نتیجه تحقیقات پژوهشگران و اندیشمندان جهان است، دانش‌های علمی و فناورانه لازم جهت توسعه اقتصادی را کسب کنند، این امر نه تنها عملی مشکل است، بلکه باعث اتلاف غیرمنطقی نیروها و منابع می‌شود. از طرفی، دستیابی به این هدف، در مدت زمانی کم امکان‌پذیر نیست. در نتیجه، برای کاستن فاصله فناوری بین کشورهای پیشرفته و کشورهای در حال توسعه، انتقال دانش علمی و فناورانه بهترین گزینه است.

انتقال فناوری، مسئله‌ای مهم است که باید با توجه به توانمندی کشورها ارزیابی شود تا امکان کاربرد، جذب و انطباق آن با شرایط محلی افزایش یابد. به بیانی دیگر، انتقال فناوری باید امکان دسترسی و کسب آن را برای کاربرد مؤثر در توسعه اقتصادی و رشد کشورهای نسبتاً عقب‌مانده از نظر فناوری فراهم کند.

با مطالعه در رابطه با انتقال و پذیرش فناوری‌های صورت گرفته در ایران مشاهده می‌شود که فرآیند انتقال فناوری به شکل ناقص انجام می‌پذیرد. گاهی فناوری بدون در نظر گرفتن ملاحظات دینی و فرهنگ اسلامی وارد کشور می‌شود، گاهی فناوری‌هایی وارد می‌شود که عمر آنان به پایان رسیده و توجیه اقتصادی ندارد. یکی از بزرگترین خسارات وارده ناشی از انتقال فناوری، ورود فناوری به داخل کشور بدون برنامه‌ریزی است که باعث تهاجم فرهنگی و مشکلات اجتماعی در جامعه می‌شود [۴]. با نگاهی اجمالی به روند انتقال و پذیرش فناوری اطلاعات در دو دهه گذشته، به چند نمونه از این انتقال‌های بدون برنامه‌ریزی اشاره می‌شود:

- با گذشت ۲۰ سال از تصویب قانون منع ماهواره، مشاهده می‌شود که هنوز به رویکرد جامعی جهت مقابله با تهاجم فرهنگی این فناوری نرسیده‌ایم و برای مقابله با این فناوری راه مناسبی را نیافته‌ایم، افهمی و آقامحمدیان در مطالعه‌ای نشان دادند که میانگین اعتقاد به باورها و رفتارهای دینی در دو گروه کسانی که به ماهواره دسترسی دارند و کسانی که به ماهواره دسترسی ندارند، تفاوت قابل توجهی با یکدیگر دارد؛ به گونه‌ای که کسانی که از ماهواره استفاده نمی‌کنند بیشتر به باورها و رفتارهای دینی پایبند بوده‌اند [۵]. کلدی و فقیه در مطالعه‌ای بر تاثیرات ماهواره بر جوانان شهر بوکان پرداختند و نتایج آنها نشان داد که ماهواره، هویت قومی و اسلامی جوانان این شهر را متحول کرده و با بحران هویت مواجهه ساخته است [۶]. محمدی و همکاران در مطالعه‌ای نشان دادند که ماهواره بر

همچنین پایین آمدن سن ورود کاربران به این شبکه‌ها و محیط‌های چت از دیگر معایب بی‌توجهی به این نوع فناوری‌ها است. طبق گزارشی از کمپانی کونووی که درباره فعالیت کاربران ایرانی در شبکه‌های اجتماعی در سال ۱۳۹۱ منتشر کرده است، ۳۷ میلیون کاربر ایرانی از اینترنت استفاده می‌کنند که از هر پنج کاربر آنلاین در ایران سه نفر در فیس‌بوک عضویت و فعالیت دارند؛ این یعنی ۶۰ درصد از کاربران اینترنتی در ایران عضو فیس‌بوک هستند. این آمارها نشان می‌دهد ۱۲ درصد از کاربران ایرانی در سایت توئیتر عضو هستند و به همین میزان در سایت لینکدین عضویت دارند. همچنین حدود ۱۴ درصد در کلوب و ۳۷ درصد در گوگل پلاس فعالیت کرده و دارای نام کاربری هستند [۱۴]. اما در کنار افزایش تعداد کاربران شبکه‌های اجتماعی، پایین آمدن سن ورود جوانان و نوجوانان به این شبکه‌های اجتماعی به دیگر معضله فرهنگی تبدیل شده است که نگرانی در این باره را دوچندان می‌کند. از طرفی، موضوع نگران‌کننده دیگر این است که کاربران در داخل کشور زمان زیادی را صرف این شبکه‌ها می‌کنند که منجر به تلف شدن وقت و سرمایه کشور می‌شود. طبق آمار کمپانی کونووی در مورد فعالیت کاربران ایرانی در شبکه‌های اجتماعی، ۲۹ درصد از کاربران عضو این شبکه‌ها روزانه حدود یک ساعت، ۱۴ درصد از آنها روزانه دو ساعت یا بیشتر در شبکه‌های اجتماعی، ۵۴ درصد از کاربران حداقل هفته‌ای دو بار و ۲۱ درصد روزی دو بار در انجمن‌های آنلاین حضور دارند [۱۴]. شبکه‌های اجتماعی با تمام مزیت‌های آن دارای معایب فراوان هستند که از جمله معایب آن می‌توان به شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذب، تبلیغات ضددینی و القای شبهات، نقض حریم خصوصی افراد، انزوا و دورماندن از محیط‌های واقعی اجتماع، تأثیرات منفی رفتاری و ... اشاره نمود.

برای پذیرش فناوری، مدل‌های خاصی طراحی شده که طراحان، با در نظر گرفتن رفتار و نگرش انسان‌ها به ایجاد این مدل‌ها پرداخته‌اند. به دلیل اینکه کشور ایران دارای شرایط دینی و فرهنگی متفاوت از نظام‌های لیبرالیستی غربی است، اصلاحاتی در رابطه با مدل‌های پذیرش فناوری در ایران ضروری است.

با توجه به اینکه مشکلات انتقال فناوری در کشور ایران وجود دارد؛ لذا نیاز است تا با مرور ادبیاتی جامع در این حوزه به تعیین شکاف‌ها پرداخته شود.

یزدانی فرد از مدل پذیرش فناوری در حوزه خدمات الکترونیک استفاده کرد و عواملی همچون خودکارآمدی، سهولت استفاده و مفید بودن را به مدل پذیرش فناوری اضافه نمود و

هویت تاثیر پررنگی دارد؛ رسانه‌های جمعی با تاثیری که بر فرهنگ و ساختارهای اجتماعی و نظام بین‌المللی دارد، سبب شده به نوعی همه دنیا با چالشی به اسم بحران هویت روبرو شود؛ بحرانی که رفته رفته به افول فرهنگ و بی‌هویتی مبدل خواهد شد و سبک زندگی خاص و غربی را اشاعه خواهد داد. در این میان، برنامه‌های ماهواره‌ای نقش پررنگ‌تری را در این تحول و دگرگونی فرهنگی، دینی، سیاسی و مخصوصاً در بین جوانان داراست [۷]. گرم‌اللهی نشان داد که استفاده از رسانه‌های داخلی، تاثیر مثبتی بر دین‌داری داشته و استفاده از رسانه‌های خارجی، تاثیر منفی دارد [۸]. زمانی در مطالعه‌ای نشان داد که برنامه‌های ماهواره، مخالف نظم اجتماعی بوده و بر هویت ملی، باورهای دینی و رعایت شعائر مذهبی اثر منفی می‌گذارد [۹].

• اولین تلفن همراه و اولین سیم‌کارت در سال ۱۳۷۰ به کشور وارد و ساخته شد. آمارها و تحقیقات نشان می‌دهد که با گذشت ۲۰ سال از ورود این فناوری‌ها به داخل کشور، هیچگاه به‌طور جدی بر اثرات این فناوری بر فرهنگ، سبک زندگی و مولفه‌های اسلامی توجهی نشده است. به گفته معاون سازمان اورژانس کشور در سال ۱۳۹۱، حدود ۸۰ درصد تماس‌های مزاحمی به این سازمان از تلفن همراه و سیم‌کارت‌ها بوده است [۱۰]. حسن‌زاده و رضایی در مطالعه‌ای نشان دادند که دانشجویان دانشگاه به پیامک اعتیاد دارند و به اضطراب اجتماعی مبتلا هستند؛ بین اعتیاد به پیامک و اضطراب اجتماعی دانشجویان رابطه وجود دارد و میزان اعتیاد به پیامک در دانشجویان گروه‌های مختلف آموزشی متفاوت است [۱۱]. حیدری چروده و صالحی فردی در مطالعه‌ای نشان دادند که با افزایش میزان استفاده از تلفن همراه، احتمال بروز رفتارهای ناپه‌نچار بیشتر می‌شود. بر اساس نتایج تحقیق می‌توان ادعا کرد نوعی شکاف دیجیتال بین نسلی، در جامعه ما در حال گسترش است که موجب تشدید فاصله روانی- اجتماعی بین والدین و نوجوانان و جوانان خواهد شد [۱۲]. خزاعی و همکاران در مطالعه‌ای نشان دادند که تلفن همراه تاثیرات مخرب بر روحیه و هویت نسل نوجوان می‌گذارد؛ به‌طوری‌که بین وابستگی به تلفن همراه با پرخاشگری، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد [۱۳].

• چند سالی است که استفاده کاربران اینترنتی در داخل ایران از شبکه‌های اجتماعی و نرم افزارهای چت به‌طور چشم‌گیری زیاد شده است. طبق بررسی‌ها در سال ۱۳۹۲ حدود ۱۲ میلیون ایرانی عضو شبکه اجتماعی فیس‌بوک هستند که با توجه به ساختار غربی و تهاجم فرهنگی این شبکه‌های اجتماعی لزوم فرهنگ‌سازی و نظارت بر این شبکه‌ها به شدت احساس می‌شود.

عامل مهم دیگر در این نظریه، هنجارهای ذهنی^۴ (SN) است. هنجار ذهنی نیز ترکیبی از باورهای هنجاری (nb) افراد یعنی برداشت آنها از انتظارات افراد یا گروه‌های مرجع خاص) و میزان انگیزش آنها برای همراهی با این انتظارات (mc) است؛ یعنی:

$$\sum nb_i mc_i \quad (2)$$

این عوامل بر قصد انجام آن رفتار و سپس انجام آن رفتار خاص تأثیر می‌گذارند (شکل شماره ۱). در حالی که متغیرهای دیگر یعنی متغیرهای برون‌زا نظیر مشخصات سیستم فناوری یا آموزش و پشتیبانی و تنها از طریق تأثیرشان بر باورها و هنجارها بر رفتار اثر می‌گذارند [۲۱].

۳- مدل تفصیلی پذیرش فناوری (TAM)

بر پایه نظریه مذکور (نظریه عمل مستدل)، دیویس مدل پذیرش فناوری را عرضه کرده است. براساس مدل اولیه پذیرش فناوری، دو نوع برداشت و به قول دیویس دو باور نقش اساسی را در پذیرش فناوری اطلاعاتی ایفا می‌کند. این دو باور که به نوبه خود می‌تواند از متغیرهای برون‌زا نیز تأثیر بپذیرد، به ترتیب عبارتند از برداشت از فایده^۵ و برداشت از سهولت کاربرد^۶. این دو باور در مجموع باعث ایجاد نگرش به استفاده از سیستم موردنظر شده و به نوبه خود بر مقاصد و نیت‌های استفاده تأثیر گذاشته و در نهایت، سطح استفاده واقعی را تعیین می‌کند. مدل اولیه دیویس را می‌توان به صورت شکل شماره ۲ نشان داد [۲۲]. اگرچه در مدل دیویس، عوامل فرهنگی به طور مشخص مورد ملاحظه قرار نگرفته‌اند، اما وی با در نظر گرفتن بخشی در مدل تحت عنوان متغیرهای برون‌زا (یا متغیرهای خارجی، به معنی متغیرهایی که از خارج محدوده فناورانه بر پذیرش و کاربرد آن تأثیر می‌گذارند)، عملاً مدلی عمومی و منعطف ارائه داده است که راه برای وارد کردن متغیرهای اجتماعی و فرهنگی در آن باز است.

خود اثربخشی از طریق اثرگذاری بر سهولت استفاده و درک افراد در مورد مفید بودن خدمات ارائه شده را مورد مطالعه قرار داد [۱۵]. سلیمانی در مقاله خود یک نمایش کلی از پذیرش تلفن همراه در میان جامعه شهری ارائه داد. او نظریه انتشار نوآوری را با افزودن متغیرهایی نظیر جمعیت شناختی و نوآوری شخصی توسعه داد [۱۶]. کلانتری در مقاله خود از نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده استفاده کرد. او در مطالعه موردی خود در شهر تهران، پذیرش خدمات بانکداری الکترونیکی را از دیدگاه مشتریان براساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده مورد بررسی قرار داد. در مدل خود از متغیرهایی نظیر سازگاری، پیچیدگی، تأثیر هنجاری، سودمندی و شرایط تسهیل کننده استفاده کرده است [۱۷]. فاطمی شریعت پناهی در مقاله خود از مدل توسعه یافته پذیرش فناوری استفاده کرد. او به تلفیق مدل پذیرش فناوری با مباحث مرتبط با مدیریت تغییر پرداخت [۱۸]. یغما در مقاله خود مدل پذیرش فناوری را توسعه داد و آن را در حوزه بانکداری الکترونیکی به کار برد. به این صورت که عواملی مانند انتظار عملکرد، انتظار تلاش و تأثیرات اجتماعی را به این مدل اضافه کرد و تأثیرات فناوری را بر روی استفاده از خدمات بانکداری مورد بررسی قرار داد [۱۹]. عظیمی و همکاران در مقاله خود پیشرفت فناوری را با توجه به مؤلفه‌های اسلامی مدنظر قرار داده‌اند [۲۰].

با توجه به توضیحات، مدلی برای پذیرش فناوری ارائه می‌گردد. با استفاده از مدل پیشنهادی (مدل اصلاح شده پذیرش فناوری)، ورود فناوری طوری برنامه‌ریزی می‌شود که انتقال فناوری با فرهنگ ایرانی و اسلامی همخوانی داشته باشد.

۲- مدل پذیرش فناوری^۲ (TAM)

مدل پذیرش فناوری توسط فرد دیویس ارائه شده است. این مدل بر نظریه عمل مستدل^۳ (TRA) بنا نهاده شده است. این تئوری توضیح می‌دهد که چگونه باورها و نگرش‌ها به کاربرد اشیاء، منتهی به رفتار می‌شود. بر مبنای این تئوری، نگرش یک فرد نسبت به انجام یک عمل خاص ترکیبی از باورهای وی درباره پیامدهای انجام آن عمل و ارزیابی وی از این پیامدهاست. به عبارت دیگر، اگر نگرش را A ، باور را b و ارزیابی از پیامدها را e بنامیم، داریم:

$$A = \sum b_i e_i \quad (1)$$

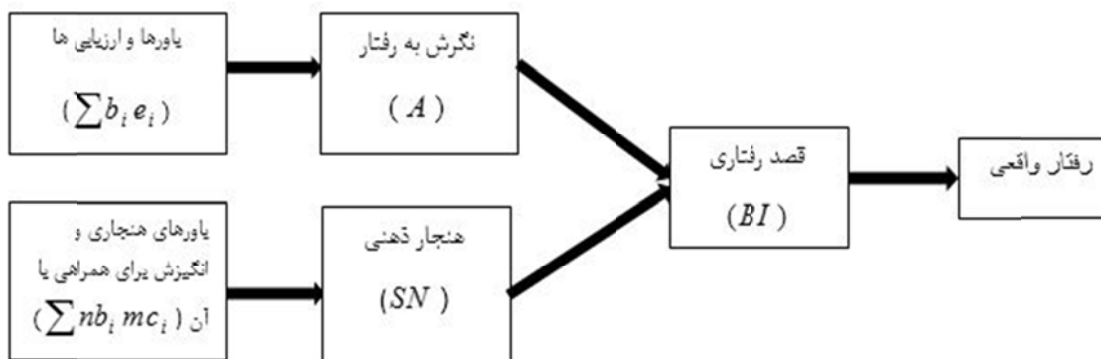
4 Theory of Reasoned Action

5 PU

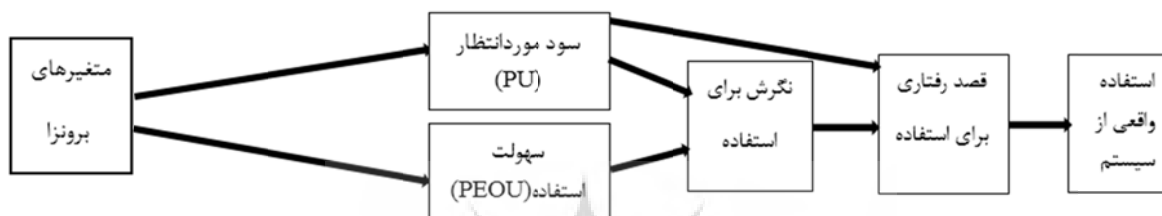
6 PEOU

2 Technology Acceptance Model

3 Theory of Reasoned Action

شکل ۱: تئوری عمل مستدل (TRA)

شکل ۲: مدل پذیرش فناوری (TAM)

۴- توسعه مدل پذیرش فناوری با توجه به شرایط

ایران

به طور کلی فرهنگ‌ها به دو دسته شرقی و غربی تقسیم بندی می شوند [۲۳]. با استفاده از مطالعات کلاک هون و اشتروتیک [۲۴] می توان چنین نتیجه گرفت که فرهنگ غربی به سلطه بر طبیعت گرایش دارد. این فرهنگ در استفاده از منابع محدودیتی قایل نیست و از نظر آن، انسان نیز طبیعتی خنثی دارد. مبنای ادراک در این فرهنگ علم و دانش است.

در مقابل فرهنگ شرقی بر تعامل با طبیعت استوار است. در این فرهنگ اصل بر هماهنگی و سازش با سایر مردمان است و گروه اهمیت بیشتری از فرد دارد [۲۵]. در این فرهنگ، انسان دارای طبیعتی شر اما اصلاح پذیر است و مبنای ادراک بیشتر شهود است تا آزمایش تجربی. مینتزرگ تفکر غربی را استدلالی، منطقی، تحلیلی با تاکید بر استفاده از نیمکره چپ مغز و تفکر شرقی را کل نگر و ترکیبی و با تاکید بر استفاده از نیمکره سمت راست مغزی می دانست. [۲۶] این باور ضمن آن که با نوع عقلانیت و تفکر منطقی رابطه دارد، به نوع ارتباطات مطلوب در هر فرهنگ نیز اشاره می کند. در فرهنگ ترکیب گرا، تمرکز بر تماس چهره به چهره در برقراری ارتباط است؛ در حالی که در فرهنگ تجزیه گرا مقدار زیادی از ارتباطات از طریق سیستم های

فناورانه برقرار می شود.

با بررسی مطالعات مرتبط با انتقال فناوری اطلاعات، در کشورهای عربی مشاهده شد که مردم این کشورها به ارتباط چهره به چهره گرایش دارند. ایرانیان نیز به سبکهای ارتباط سنتی از جمله گفتگو با دیگران علاقه نشان می دهند. از موارد ذکر شده می توان دریافت که مدل پذیرش فناوری با توجه به فرهنگ ایران نیاز به اصلاحات دارد که می توان متغیرهای زیر را در مدل لحاظ کرد [۲۷].

۳-۱- احساسات

احساسات عبارت است از حالت های غریزی و انفعالات و عواطف شدت یافته که تنها به انسان اختصاص دارد.

به نظر می رسد که به خصوص در محیط های شرقی و از جمله ایران، تنها تحلیل های عقلانی و منطقی منجر به وقوع یک رفتار نمی شود؛ بلکه احساسات نیز در این امر دخالت دارند. لذا می توان سازه عواطف و احساس شادی و سرخوشی یا لذت یا احساسات را نیز در مدل وارد کرد. عواطف و احساسات به صورت افسردگی، بی علاقه گی و ناخشنودی یا نفرتی که یک فرد در رابطه با عمل خاصی دارد، تعریف می شود. هافستد در مورد ایران نقل می کند که «در ایران از مردان انتظار دارند که عواطف خود را بروز دهند. مردان ایرانی به خواندن شعر علاقه دارند. آنان افرادی احساساتی هستند و حس الهامی کاملاً رشد یافته دارند و در بسیاری از

مورد، انتظار منطقی بودن از آنان نمی‌رود» [۲۸].

هم‌چنین خواجه نصیرالدین طوسی به نقل از ارسطو شعر را سخنی احساسی که از ترکیب موزون و متوازی ساخته شده باشد، تعریف می‌کند. از طرفی، ایرانیان از دیرباز با اشعار ادبی رابطه نزدیکی داشته‌اند؛ به طوری که می‌توان گفت احساس شعر در افکار و آداب ایرانیان جاری شده است.

۳-۲- فرهنگ اسلامی

ادوارد تایلور فرهنگ را به معنی مجموعه پیچیده‌ای از دانش‌ها، باورها، هنرها، قوانین، اخلاقیات، عادات و هرچه که فرد به‌عنوان عضوی از جامعه خویش فرامی‌گیرد، تعریف می‌کند [۲۹].

از طرفی، فرهنگ اسلامی دارای تعریفی مشابه اما با دیدگاه الهی است و عبارتست از مجموعه عقاید، باورها، ارزش‌ها، آداب و رسوم، الگوها، روش و شیوه‌های عمل متخذ از قرآن کریم و سنت معصومین (ع) [۳۰].

از سوی دیگر، فرهنگ در میان مسلمانان عبارتی مشابه با فرهنگ اسلامی اما دارای مفهوم متفاوت است. فرهنگ در میان مسلمانان ترکیبی از تعریف واژه فرهنگ از دیدگاه ادوارد تایلور و تعریف واژه فرهنگ اسلامی است و به این دلیل است که خواه یا ناخواه مولفه‌هایی از قبیل باورها، هنرها، قوانین، اخلاقیات و عادات مردم یک سرزمین با فرهنگ اسلامی آمیخته می‌شود و بنابراین نیاز است تا بدین مفاهیم توجه شود.

با توجه به تعاریف فوق و تاریخ ایران و پیوند دیرینه ایرانیان با فرهنگ غنی اسلامی، لازم است تا فناوری کسب شده مطابق با معیارهای فرهنگی و اسلامی باشد. در قرآن صنایع را تا آنجا که در خدمت بشر باشد، تشویق کرده و سنت، نوآوری را تا آنجا که به حال بشر سودمند باشد، ترغیب کرده است. به‌طور کل در برنامه اسلام، ترغیب به هر عملی که باعث پیشرفت و سربلندی جامعه اسلامی باشد، نهفته است. با توجه به اینکه قرآن، نسبت به علم و صنعت، فناوری و مدیریت، رفاه انسانیت و جوامع آن اهمیت خاصی قائل و در واقع بازگوکننده همه چیز از سوی خداوند است. پس رسیدن به پیشرفت فناوری در گرو عمل به اصول و مفاهیم قرآنی و سایه فرهنگ اسلامی است.

۳-۲-۱- فرهنگ اسلامی و تبیین معیارها

برای به‌کارگیری فرهنگ اسلامی در مدل نظریف از برهان خلف به‌صورت زیر استفاده می‌کنیم:

فرض شود که فرهنگ اسلامی در مدل وارد نشود؛ بدین مفهوم که پذیرش فناوری بدون در نظر گرفتن معیار فرهنگ اسلامی انجام شود. برای این منظور، کافی است نگاهی به پذیرش

برخی از فناوری‌های مهم بدون در نظر گرفتن مؤلفه فرهنگ اسلامی شود. برای این منظور به بررسی سه فناوری بسیار مهم یعنی ماهواره، تلفن همراه و شبکه‌های اجتماعی شده است تا باعث شفافیت بیشتر شود:

با توجه به این نمونه‌ها و تحقیقات می‌توان فهمید که پذیرش فناوری بدون در نظر گرفتن فرهنگ اسلامی همواره حداقل یکی از معیارهای فرهنگ اسلامی را مورد چالش قرار می‌دهد؛ یعنی باعث لطمه خوردن به عقاید، باورها، ارزش‌ها، آداب و رسوم، الگوها، روش و شیوه‌های عمل متخذ از قرآن کریم و سنت معصومین (ع) می‌شود لذا با توجه به برهان خلف فرض خلف باطل و حکم ثابت می‌شود.

۳-۲-۲- فرهنگ اسلامی و دیدگاه مقام معظم رهبری

در اینجا به دیدگاه مقام معظم رهبری درباره فرهنگ اسلامی اشاره می‌شود:

رهبری فرهنگ را مستقل از سیاست و اقتصاد نمی‌داند و می‌فرماید: اگر اقتصاد بدون فرهنگ اسلامی باشد فایده‌ای ندارد و اگر فایده‌ای هم داشته باشد، خطرناک است. همچنین می‌فرماید فرهنگ اسلامی باید حاکم بر سیاست باشد و باید همه برای حفظ آن تلاش کنند، زیرا آنچه که از طرف انقلاب بر غرب و شرق سیلی خواهد زد، فرهنگ اسلامی است [۳۱].

از سخنان رهبری می‌توان دریافت که هرگونه برنامه‌ریزی کلان و خرد که در آن به فرهنگ اسلامی توجهی نشود، بی‌معنی و دارای نقصان است؛ لذا از فرمایشات ایشان نیز می‌توان اهمیت این مؤلفه را بیشتر درک نمود.

۵- مدل اصلاح شده برای شرایط ایران

با توجه به موارد ذکر شده می‌توان مدل پذیرش فناوری را با توجه به شرایط ایران اصلاح کرد. شکل شماره ۳ این مدل اصلاح‌شده را نشان می‌دهد.

در این مقاله، به بررسی این اثرات بر شرایط اجتماعی فرهنگی پرداخته می‌شود تا جهت‌گیری‌های این اثرات شناسایی و پیامدهای آن ارزیابی شود. با توجه به مسائل و مشکلات انتقال فناوری، ایجاد سازمانی با هدف برنامه‌ریزی و نظارت برای کسب فناوری‌های مدنظر ضروری می‌نماید. بر این اساس، در این مقاله سازمان مدیریت فناوری با رویکرد مدل اصلاح‌شده پذیرش فناوری پیشنهاد می‌شود که این سازمان از متخصصین خبره تشکیل می‌شود و بر اساس یک پایگاه داده مشترک با نهادها و بنگاه‌های اقتصادی و شرکت‌های تولیدی و خصوصی در ارتباط است. همچنین رویکرد این سازمان براساس مدل

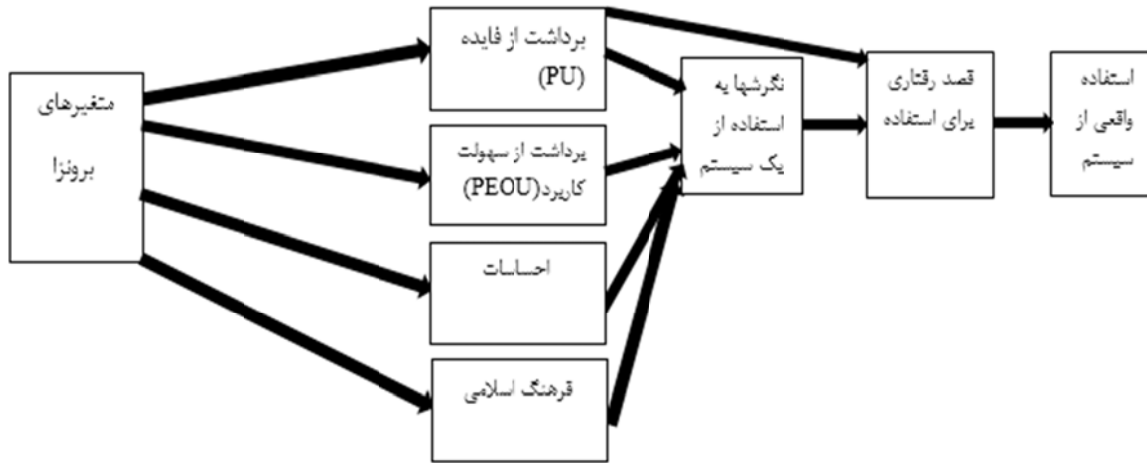
انتقال و پذیرش فناوری در دو دهه گذشته در ایران شد؛ لذا سه فناوری ماهواره، سیم کارت و تلفن همراه و اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت. از طرفی، برای پذیرش فناوری، مدل‌های پذیرش فناوری خاصی طراحی شده است که طراحان، با در نظر گرفتن رفتار و نگرش انسان‌ها به ایجاد این مدل‌ها پرداخته‌اند. به دلیل اینکه کشور ایران دارای شرایط دینی و فرهنگی متفاوت از نظام‌های لیبرالیستی غربی است، اصلاحاتی در رابطه با مدل‌های پذیرش فناوری در ایران ضروری است. لذا در این مقاله ما سازمان مدیریت فناوری با رویکرد مدل اصلاح‌شده پذیرش فناوری پیشنهاد می‌شود. این سازمان از متخصصین خبره تشکیل می‌شود و براساس یک پایگاه داده مشترک با نهادها و بنگاه‌های اقتصادی و شرکت‌های تولیدی و خصوصی داخل و خارج کشور در ارتباط است. متقاضیان فناوری درخواست مربوط به فناوری مورد نیاز را به این سازمان ارسال می‌نمایند و این سازمان با اطلاعاتی که در پایگاه داده دارد می‌تواند صاحبان فناوری را شناسایی کند. از یک طرف با صرف وقت و هزینه کمتر و از طرف دیگر با توجه به نوع فناوری، با استفاده از مدل پیشنهادی (مدل اصلاح‌شده پذیرش فناوری) در رابطه با چگونگی ورود فناوری طوری برنامه‌ریزی کند که انتقال فناوری با فرهنگ ایرانی و اسلامی همخوانی داشته باشد. ارتباط سازمان مدیریت فناوری با نهاد‌های متقاضی فناوری و سایر نهادها را می‌توان به صورت شکل شماره ۴ نمایش داد. در ادامه به رویکرد پیشنهاد شده در سازمان مدیریت فناوری پرداخته خواهد شد.

۸- تقدیر و تشکر

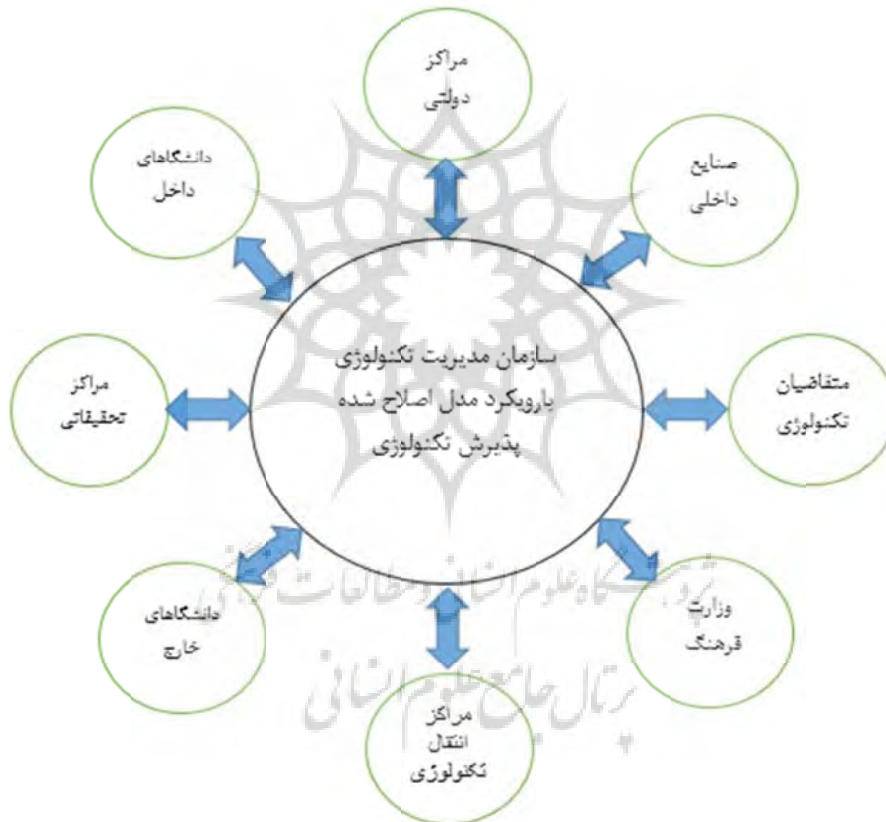
تهیه کنندگان این مقاله وظیفه خود می‌دانند از آقای مهندس جلال سامی به دلیل هم‌فکری‌هایی که داشته‌اند، تشکر نمایند.

۷- نتیجه‌گیری

با مطالعه در رابطه با انتقال و پذیرش فناوری‌های صورت گرفته در ایران مشاهده می‌شود که فرآیند انتقال فناوری به شکل ناقص انجام می‌پذیرد. گاهی فناوری بدون در نظر گرفتن ملاحظات دینی و فرهنگ اسلامی وارد کشور می‌شود، گاهی فناوری‌هایی وارد می‌شود که عمر آنان به پایان رسیده و توجیه اقتصادی ندارد. یکی از بزرگترین خسارات وارده ناشی از انتقال فناوری، ورود فناوری به داخل کشور بدون برنامه‌ریزی است که باعث تهاجم فرهنگی و مشکلات اجتماعی در جامعه می‌شود. در این مقاله برای صحت این موارد، ابتدا نگاهی اجمالی به روند

شکل ۳: مدل پیشنهادی پذیرش فناوری برای ایران

شکل ۴: سازمان مدیریت فناوری

فهرست منابع

- [۱] شفیعی، مهرداد؛ منطقی، منوچهر؛ "توسعه فناوری در عصر مفهومی: تعاریف، مفاهیم و الزامات"، دوفصلنامه توسعه تکنولوژی صنعتی، شماره ۲۳، صص ۱-۱۰، تابستان و پاییز ۱۳۹۳.
- [۲] امی، زهرا؛ طائی، خسرو؛ "شناخت تکنولوژی و چگونگی مواجهه با تهدیدات آن"، دوفصلنامه توسعه تکنولوژی صنعتی، شماره ۲۲، صص ۶۶-۵۷، زمستان ۱۳۹۲.
- [۳] فاضلی، محمد؛ مصرف و سبک زندگی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳.
- [۴] علی احمدی، علیرضا؛ توکلی، علیرضا؛ "نگرش جامع به انتقال تکنولوژی"، مجله تدبیر، شماره ۱۰۹.
- [۵] افهمی، بنفشه؛ آقا محمدیان، حمید رضا؛ "بررسی عوامل موثر بر گرایش به ماهواره و تاثیر آن بر باورها و رفتارهای دینی مردم مشهد"، فصلنامه مطالعات تربیتی و روانشناسی، شماره ۳۰، صص ۶۳-۷۸، ۱۳۸۶.
- [۶] کلدی، علیرضا؛ فقیه، خسرو؛ "بررسی تاثیر فناوریهای نوین اطلاعاتی (ماهواره و اینترنت) بر هویت پسران جوان شهر بوکان"، مجله جامعه‌شناسی معاصر، شماره ۱، صص ۴۹-۳۵، ۱۳۸۸.
- [۷] محمدی، مصطفی؛ فرهادی، سلیمان؛ حصار، فرهاد؛ "آسیب شناسی تاثیر ماهواره بر هویت اجتماعی - فرهنگی مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر اراک"، همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه و باشگاه پژوهشگران جوان، کرمانشاه، ۱۳۹۰.
- [۸] کرم‌اللهی، نعمت‌الله؛ "بررسی رابطه استفاده از رادیو، تلویزیون و ماهواره با وضعیت دین‌داری مخاطبان"، نشریه دین و رسانه، شماره ۲، صص ۴۵-۱۳، ۱۳۹۰.
- [۹] زمانی، طوبی؛ "بررسی نقش ماهواره بر نظم اجتماعی"، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال پنجم، شماره سوم، صص ۱۳۰-۱۰۷، ۱۳۹۱.
- [۱۰] روزنامه ایران؛ "سایه شوم مزاحمان تلفنی بر سر امدادگران"، ایران شوک، شماره ۵۰۶۴، ص ۲۱، ۱۳۹۱.
- [۱۱] حسن‌زاده، رمضان؛ رضایی، عباس؛ "آسیب شناسی ناشی از کاربرد فن‌آوری اطلاعات ارتباطات در دانشجویان"، فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، شماره ۱، صص ۹۲-۷۹، ۱۳۸۹.
- [۱۲] حیدری چروده، مجید؛ صالحی فدردی، جواد؛ بررسی میزان و علل استفاده دانش آموزان از تلفن همراه، طرح پژوهشی استان خراسان رضوی، اداره کل آموزش و پرورش، استان خراسان رضوی، ۱۳۸۹.
- [۱۳] خزاعی، طیبه؛ سعادتجو، علیرضا؛ درمحمدی، سمانه؛ سلیمانی، منصوره؛ طوسی نیا، مرضیه؛ ملاحسن زاده، فاطمه؛ "شیوع وابستگی به تلفن همراه و پرخاشگری نوجوانان شهر بیرجند"، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، شماره ۴، صص ۴۳۸-۴۳۰، ۱۳۹۰.
- [14] <https://www.itmen.ir/index.aspx?pid=10326&articleid=18725>
- [۱۵] یزدانی فرد، شمسی؛ بررسی عوامل موثر بر قصد استفاده مشتریان از خدمات بانکداری الکترونیک در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
- [۱۶] سلیمانی، آیلین؛ نور اسمواتی، جعفر؛ یک نمایش کلی از پذیرش تلفن همراه در جامعه شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت فناوری، دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
- [۱۷] کلانتری، فاطمه؛ پذیرش خدمات بانکداری الکترونیک از دیدگاه مشتریان بر اساس مدل تجزیه رفتار برنامه‌ریزی شده در بانک‌های دولتی و خصوصی شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء، ۱۳۸۷.
- [۱۸] فاطمی شریعت پناهی، هاجر؛ ارائه مدلی از تأثیر عوامل پاسخ به تغییر پذیرش فناوری اطلاعات با استفاده از مدل (TAM). پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت فناوری، دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.
- [۱۹] یغما، سمیه؛ تعیین میزان تأثیر عوامل موثر بر پذیرش بانکداری الکترونیک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۸.
- [۲۰] عظیمی، سمیه؛ "پیشرفت تکنولوژی در سایه فرهنگ اسلامی"، اولین کنفرانس ملی مهندسی صنایع و سیستم‌ها، دانشگاه آزاد واحد نجف آباد، ۳۰ آذر، ۱۳۹۱.
- [21] Bajaj, A.; Nidumolu, S.R.; "A Feedback Model to Understand Information System Usage", Information & Management, Vol. 33, p.p. 213-224, 1998.
- [22] Davis, F. D.; "Perceived Usefulness, Perceive Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology", MIS Quarterly, Vol. 13, p.p. 319- 339, 1989.

- [23] Kroeber, Alfred Louis; Clyde Kluckhohn; "Culture: A critical review of concepts and definitions", Papers. Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University, 1952.
- [24] Kluckhohn, Florence R.; Fred L. Strodbeck; "Variations in value orientations", 1961.
- [25] Lerner, Daniel; "The passing of traditional society: Modernizing the Middle East", 1958.
- [26] Mintzberg, H.; "Planning on the Left Side and Managing on the Right", Harvard Business Review, July- Aug, 1976.
- [۲۷] فرقانی، محمد مهدی؛ "درآمدی بر ارتباطات سنتی ایران"، نمایه پژوهش، سال چهارم، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۷۹.
- [28] Hofstede, G.; "Culture's Consequences", California: Sage (1980)
- [29] Taylor, E. B.; "Primitive culture", 2 vols. NY: Brentano's, 1871.
- [۳۰] مصباح یزدی، محمدتقی؛ جامعه و تاریخ از نگاه قرآن، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره)، قم ۱۳۹۱.
- [31] <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=24721>

